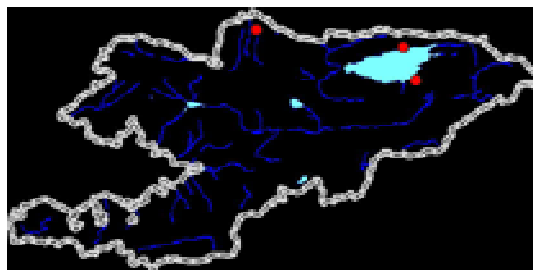

Аккуйруктуу суубүркүт *Haliaeetus albicilla* (Linnaeus, 1758)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: VI категория, *Nearly Threatened*, NT. Саны азайып бара жаткан сейрек кездешчү куш. Дүйнөлүк фаунаынын суубүркүттөрүнүн 8 түрдөн бир түрү жана Кыргызстандын фаунасынан 2 түрдүн бирөө. Номинативдүү түрчөсү кыштайт.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түндүккө карай Кольск жарым аралга чейин, Евразиянын жарымынан түштүктү көздөй Орто Азия жана Монголияга чейин жетет [63]. Кыргызстанда Чүй өрөөнү менен Ысыккөлдө жана Түштүк Кыргызстандын сууларында кездешет [2].

Жашаган аймактары. Балыктарга жана сууда сүзүүчү куштарга бай, уя салууга ыңгайлуу, бийик бак-дарактары же жарлары бар көлдөрдүн, дарыялардын жана деңиздердин жээктери [66].

Саны. Республика боюнча болгону 25-30 особго чейин кыштайт [3, 61].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Кышташ үчүн гана учуп келет. Уясында 1ден 4кө чейин жумуртка, аны 35-40 суткада басып чыгарат.

Чектөөчү факторлор. Көлмөлөрдүн жээктерин чарбага пайдалануу, азыгынын жетишпестиги, түздөн-түз кырып жоготуу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Колго багып көбөйтөт [23].

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргызстанда алынган аңчылыктын эрежесине ылайык атууга тыюу салынган. «Жапайы фаунаынын жана флоранын жоголуп бара жаткан түрлөрдү соода-сатык кылуу боюнча эларалык конвенциясынын» 1-тиркемесине киргизилген [3].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Кыштоочу жерлерин сактоо, коргоо. Массалык маалымат каражаттары аркылуу түрдү коргоо боюнча пропаганда жүргүзүү. Колго багып көбөйтүү боюнча питомникти уюштуруу. Кыштоочу жерлеринде чыныгы санын аныктоо жана жем берүүнү уюштуруу. Чектөөчү факторлорду изилдөө.

Орлан белохвост

Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758)

Статус: VI категория, *Nearly Threatened*, NT. Редкая птица с сокращающейся численностью. Один из восьми видов орланов в мировой фауне и один из двух видов в фауне Кыргызстана, зимует номинативный подвид *H. a. albicilla* (Linnaeus, 1758). В списке IUCN по Кыргызстану отсутствует [1].

Распространение общее и в стране. На север доходит до Кольского п-ва, половина Евразии к югу до Средней Азии и Монголии [63]. В Кыргызстане встречается в Чуйской долине, Иссык-Куле и на водоемах юга Кыргызстана [2].

Места обитания. Берега морей, рек и озер, богатых рыбой и водоплавающей птицей, с высокими деревьями или скалами, удобными для гнездования [66].

Численность. Всего по республике зимует по меньшей мере 25-30 особей [3]. Вместе с тем, на прудах рыбхоза под Бишкеком наблюдались 7 зимующих птиц одновременно, из которых только 2 особи были взрослыми [61].

Образ жизни (жизненные циклы). Прилетает только на зимовку. В кладке от 1 до 4 яиц. Продолжительность насиживания 35-40 суток.

Лимитирующие факторы. Хозяйственное освоение побережий водоёмов, недостаток кормов. Прямое уничтожение.

Разведение (содержание в неволе). Размножаются в неволе [23].

Меры охраны существующие. Занесен в КОТ всемирного значения [15]. Правилами охоты в Кыргызстане отстрел запрещен. Внесен в приложение 1 “Конвенции о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения” [3].

Меры охраны рекомендуемые. Охрана мест зимовки. Пропаганда охраны вида средствами массовой информации. Организация питомника по разведению в неволе. Определить действительную численность на местах зимовок и организовать подкормку. Изучить лимитирующие факторы.

White-tailed Eagle

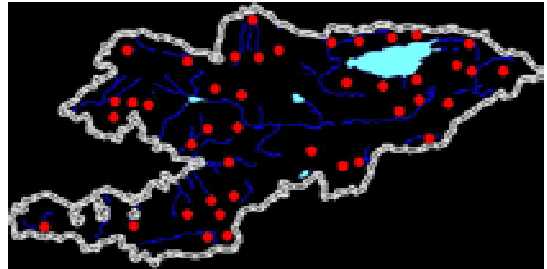
Haliaeetus albicilla (Linnaeus, 1758), ssp. *albicilla* (Linnaeus, 1758)

Status: VI category, *Nearly Threatened*, NT. Rare wintering bird in Chu Valley and Issyk-Kul oblast. Prefers lakes and rivers with fish and waterfowl. There are at least 10-15 birds wintering in Kyrgyzstan. Lays 1-4 eggs, incubates for 35-40 days. Illegal game shooting, economical development of lakes and rivers are major limiting factors. There are cases of breeding in captivity but not in Kyrgyzstan. It is proposed to protect roosting sites during the winter, increase public awareness, establish nursery for breeding and re-introducing purposes.

Көк жору

Gypaetus barbatus (Linnaeus, 1758)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: *VI category, Near Threatened, NT: R.* Кыргызстандын фаунасынын уруусунда бир гана өкүлү. *G.b. aureus* (Hablizl, 1783) түрчөөсү кездешет.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Ареалы чачыранды. Түндүк Африканын тоолуу аймактары, түштүккө карай Дракон тоолоруна чейин. Европада Пириней жарым аралдардын тоолору; Кипрге кокусунан учуп келгени байкалган. Азиянын батышында Кичи Азиядан тартып, чыгышында Син-Тибет тоолоруна, түндүккө карай Палеарктиканын бийик тоолоруна, түштүк жакта Синай жарым аралына, Түндүк Ирак, Түштүк Иран, Борбордук жана Афганистанга, Гималайдын жана Юнкандын түштүк бетине чейин. Ошондой эле, Кызыл деңиздин чыгыш жээктеринен түштүк жагынын жармына чейин уяларын салат [7, 15, 64]. Кыргыз Республикасында Батыш, Түндүк, Борбордук жана Ички Тяньшандын бийик тоо кыркаларында, ошондой эле Памир-Алайда кездешет [2, 3, 42].

Жашаган аймактары. Тяньшань тоо системасынын бийик тоолуу аймактарында кездешет, көбүнчө тилке кеткен рельефтерде жашоосуна мүнөздүү; анда-санда жапайы ача туяктуулар жашаган (жайылган) түзөңдөрдө, ошондой эле мал чарбасынын жайыттарында да кездешет.

Саны. Көк жору адатта бийик тоолордо отуруктуу куштардын бири, ошондуктан анын санына атайлап эсеп жүргүзүлгөн эмес. Анын саны республиканын түштүк тарабында көбүрөөк. Эгерде түндүк тарапта маршруттук эсепте (1км² да 0,01-0,4 особь) 1-2 куш байкалса, ал эми түштүктө 3-5 особдон кем эмес. Ноокат районундагы Мазарсай жайытында 27-28-сентябрда 12ге чейин көк жору байкалган, анын ичинен 5өө чоңдору болгон. 1992-жылы август-октябрь айларынын ичинде республика боюнча байкоо жүргүзүлгөн маалда 34 көк жору катталган, анын ичинен 21 чоңдору, 12 особдордон – 1-3 жаш жана бирөө ошол жылдагы балапаны болуп чыккан [31, 42].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Отуруктуу түр. Биринчи уясын кышында эле салат. Басышы 2 айга чейин созулат [23]. Уясында 1-2 жумуртка, бирок учууга чейин анын бирөө гана аман калат. Балапандары август-сентябрь айларында басылып чыгышат. Кыргызстанда көк жорунун популяциясынын жаштык структурасы боюнча жүргүзүлгөн байкоолорго караганда, чоңдору (жетилгендери) жыл сайын эле көбөйүүгө катышпагандыгы белгилүү болду [16, 65].

Чектөөчү факторлор. Жапайы туяктуулардын санынын кыскарылышынын эсебинен тоют базасынын азайышы. Ошону менен бирге, малдын санынын көбөйүшү анын санына жагымдуу таасирин тийгизбей койбойт, себеби өлгөн мал утилизацияланбай калат [16,31]. Кээде адамдар тарабынан түздөн-түз жок кылынышы.

Көбөйтүү (колдо багуу). Зоопарктарда ийгиликтүү эле көбөйүшөт. Кыргызстанда колдо өстүрүлбөйт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз Кызыл китебине киргизилген [3].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялаган жерлерин сөзсүз түрдө коргоого алуу, байкоо жүргүзүүнү уюштуруу, андан алынган каражаттарды жасалма жол менен тамактандырып экологиялык туризмди өнүктүрүү. Ошондой эле жергиликтүү эл куштарды өлгөн малдын эти менен камсыз кылуусун уюштуруу.

Бородач

Gypaetus barbatus (Linnaeus, 1758)

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT: R. Единственный представитель рода в фауне Кыргызской Республики. Обитает подвид *G.b. aureus* (Hablizl, 1783).

Распространение общее и в стране. Ареал разобщен. Горные области Северной Африки, к югу до Драконовых гор. Горы Пиренейского полуострова в Европе. В прошлом гнезился в Альпах и на Сицилии. В Азии от Малой Азии и Йемена на западе до Сино-Тибетских гор на востоке, к северу до высоких гор юга Палеарктики, Афганистана, южного склона Гималаев, до северной части Юньнани [7, 15, 64]. В Кыргызской Республике встречается на всех крупных хребтах Западного, Северного, Центрального и Внутреннего Тянь-Шаня, а также Памиро-Алая [2, 3, 42].

Места обитания. Предпочитает высокогорные и среднегорные области Тяньшанской горной страны и Памиро-Алая, придерживаясь расчлененного рельефа, реже равнин, заселенных дикими парнокопытными, а также места отгонного животноводства.

Численность. Специального подсчета бородачей не проводилось, в то же время последние наблюдения подтверждают, что бородач является обычной оседлой птицей высокогорий. Численность его выше на юге страны. Если на севере наблюдаются 1-2 птицы на маршруте учета (0,01-0,4 ос./кв.км), то на юге группы птиц в 3-5 особей не редки, а в урочище Мазарсай Ноокатского района 27-28 сентября одновременно наблюдалось до 12 бородачей, из которых 5 были взрослыми. Всего за время наблюдений, в течение августа-октября 1992 года, по всей республике было отмечено, по крайней мере, 34 бородача, из которых 21 были взрослыми, 12 особей – 1-3 летними и только одна особь была слетком этого года [31, 42].

Образ жизни (жизненные циклы). Оседлый вид. Первые кладки появляются в зимнее время, насиживание продолжается до 2 месяцев [23]. В гнезде может находиться 1-2 яйца, но до вылета обычно выживает только один птенец. Слетков можно наблюдать в августе-сентябре. Судя по наблюдаемой возрастной структуре популяции бородача в Кыргызской Республике, очевидно, что взрослые бородачи размножаются не каждый год [16, 65].

Лимитирующие факторы. Сокращение кормовой базы, за счет снижения численности диких парнокопытных. В то же время увеличение поголовья частного скота благоприятно сказывается на его численности, так как павший скот зачастую не утилизируется [16, 31]. Реже – прямое истребление со стороны человека.

Разведение (содержание в неволе). Успешно разводится в зоопарках. В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную Книгу Кыргызстана [3]. Добыча на территории республики запрещена с 1968 г.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо осуществлять охрану мест гнездовых, в том числе за счет средств, полученных за организацию наблюдения за бородачами, как части индустрии экологического туризма, в местах искусственного прикорма. Следует привлечь жителей местных общин как потенциальных организаторов подобных экотуров и поставщиков падали домашнего скота в специально обустроенные места прикорма. Провести точечное картирование мест гнездования. Проводить информационную кампанию по результатам исследований среди местного населения по вопросам охраны данного вида.

Lammergeier

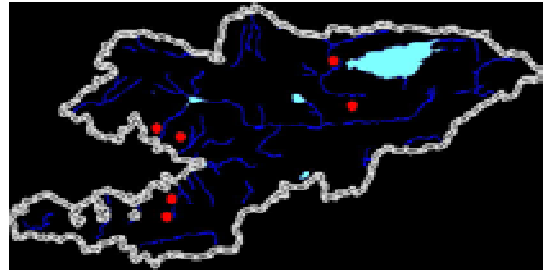
Gypaetus barbatus (Linnaeus, 1758), ssp. *aureus* (Hablizl, 1783)

Status: VI category, *Near Threatened*, NT: R. Occurs in all major ridges of Western, Northern, Central, Inner Tien Shan, as well as in Pamir-Alai Mountains. Prefers highlands of Tien Shan and Pamir-Alai Mountainous Systems, next to wild goats and sheep. Lammergeier is one of the usual resident birds of prey in highlands. The density of it in the north of the country is 0.01-0.4 individuals per km². There were bigger flocks recorded in the south, altogether 34 Lammergeiers were observed for August-September, 1992. Out of those, 21 were adults, 12 – 1-3 years old and only one – juvenile of this year. Starts to nest quite early in winter time, lays 1-2 eggs but only one chick usually survive. Juveniles are seen in August-September. Feeds in carcasses, occasionally hunts after marmots, hares, and other appropriate prey. Limiting factors are reduction of wild sheep and goats stocks. Lammergeier is not held in captivity in Kyrgyzstan. Included in Kyrgyz Red Book of 1985. Hunting after it has been prohibited in Kyrgyzstan since 1968. It is recommended to protect breeding colonies, organize ecological tourism by making hides near sites with artificial feeding. It is necessary to obtain exact figures on numbers of Lammergeier populations in Kyrgyzstan.

Журтчу, тарпчы

Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: *V категория, Vulnerable, VU: R.* Кыргызстандын фаунасынын бир уруусунун бир өкүлү, анын ареалынын чеги түндүк-чыгыш жактан өтөт. Номинативдүү түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Сахара кумдуу чөлү жана нымдуу тропикалык токойлордон башка Африкада. Евразия, Чыгышка карай Пириней жарым аралынан тартып Жунгар Алатаосуна чейин, Борохор, Тескей Алатао кыркалары, Алай кырка тоосунун чыгыш жагы, Батыш Памир жана чыгышка карай Гималайдын түштүк бетине чейин. Түндүккө карай борбордук Францияга, Түндүк Италия, Югославиянын ортосуна чейин; Румынияга, Днестр өзөнүн түштүккө карай Черновцыга, Крым, Чоң Кавказ, Мангышлак, Каратао кыркасы, Чүй-Илий тоолорунан Жунгар Алатаосуна чейин. Түштүктү көздөй Жер Ортолук деңиздин жээктери, Кичи Азияга, Түштүк Аравияга, Түндүк Азиянын океан менен чектелген жерине чейин; Индостан жарым аралында; Жашыл булуң, Канар, Балсар, Сицилия, Сонотра аралдары, Кипрде убактылуу учуп келгени байкалган [1,2]. Ошентип, Кыргызстандын түндүк-чыгышында анын ареалы жайгашкан. Бул жерлерде бардык ареалдары ээлейт, бирок башка жоруларга караганда жапыз тоолордо кездешет [9].

Жашаган аймактары. Республиканын чөлдүү тоо этектери жана орточо бийик тоолордо, ландшафттары тилкеленген жерлерде жашашат. Субальпы шалбаасында анда-санда кездешет.

Саны. Маалымат өтө аз. 1955-жылы 20-мартта П.П.Тарасов Балыкчы шаарынын аймагында тарпчынын 20 особдон турган тобун байкаган. Болжолдоп айтканда, ал анын учуп бара жаткан мезгилинде байкаган [3]. Биздин маалыматтар боюнча, анын уялоочу популяциясынын жорулардын башка түрлөрүнө караганда саны бир топ төмөн. 1992-жылы изилделген 44 капчыгайдын тарпчы биринде гана болгону белгилүү. Ошол эле жылы 15-сентябрда Ош областында Араван районундагы Араван өзөнүндөгү 1000 м бийиктиктеги Дангитуюмоюн капчыгайында бир жуп чоң куш бир балапаны менен табылган. Эртеси үчөө тең учуп кетишкен. Андан кийин табылган эмес [4]. Ысыккөлдүн чыгышында тарпчы өтө сейрек кездешет (1км² жапалак арчалуу аянтта 0,002 особь) [5].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Келгин куш. Аскаланган тоолорго уя салат.

Чектөөчү факторлор. Жапайы ача туяктуулардын санынын азайышы анын азыктык базасын азайышына алып келет, аны максатсыз атуу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Кыргызстанда колго багылбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргызстанда коргоо үчүн атайын чаралар колдонулган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоочу жерлерин картага түшүрүү зарыл, көбөйтүү мезгилинде тынчын алуучу факторлорду болтурбас максатында зоологиялык чакан заказниктердин картасына уялоочу жерлеринин реестрин көрсөтүү керек. Жергиликтүү элдин арасына тарпчынын популяциясын сактоо боюнча түшүндүрүү кампаниясын жүргүзүү. Тарпчынын жергиликтүү популяциясы санын, таралышын, уялоонун биологиясын, мүмкүнчүлүк болсо, морфологиялык белгилерин изилдеш өтө зарыл. Ошондой эле, анын санынын өсүшүн карап жана өсүшүнө көмөк бере турган чараларды сунуш кылыш керек (жасалма түрдө жем даярдоо, уялоочу жерлерин түзүү ж.б.). Ошондой эле уялоочу жерлеринде, учуп өтүү жана кыштоочу мезгилинде түрдү коргоо максатында стратегия иштеп чыгуу үчүн тарпчы кыштаган өлкөлөрдөгү орнитологиялык бирикмелер менен сөзсүз байланышта болуу зарыл болуп эсептелет.

Стервятник

Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758)

Статус: *V* категория, *Vulnerable*, *VU*: *R*. Единственный представитель рода в фауне КР. Обитает номинативный подвид *N. p. percnopterus* (L., 1758).

Распространение общее и в стране. Африка, за исключением пустыни Сахара и влажных тропических лесов. Евразия от Пиренейского полуострова к востоку до Джунгарского Алатау, хребтов Борохоро, Тескей Ала-Тоо, восточной части Алайского хребта, Западного Памира и вдоль южного склона Гималаев к востоку до бассейна нижней Брахмапутры. К северу до центральной Франции, северной Италии, Югославии, Румынии, долины Днестра, Крыма, Большого Кавказа, Мангышлака, Каратау, Чу-Илийских. К югу до Средиземного моря, Малой Азии, южной Аравии, восточнее к югу до океанического побережья Южной Азии и мыса Кумари на п-ве Индостан. [7, 15]. В КР стервятник находится на северо-восточной окраине своего ареала. Встречается здесь повсеместно, но предпочитает меньшие высоты, чем другие грифы [2].

Места обитания. Преимущественно пустынные предгорья и среднегорья с резко расчлененным ландшафтом. Реже залетает в субальпийский пояс.

Численность. По численности сведения чрезвычайно скудны. Стая стервятников из 20 птиц встречена 20 марта 1955 г. в окрестностях г. Балыкчы, Иссыккульской области [2]. Из 44 обследованных урочищ в 1992 году, стервятник встретился только в одном. Взрослая пара с одним слетком наблюдалась 15 сентября 1992 года в урочище Данги Туя Муюн на высоте 1000 м н.у.м в бассейне реки Араван, Араванского района Ошской области [16]. В Восточном Присыккулье стервятник чрезвычайно редок в арчевых стланиках (0,002 ос./кв.км) [31]. Весной 2005 г. две птицы встречены по дороге Ош-Эски-Ноокат [48].

Образ жизни (жизненные циклы). Перелетный вид. Полезный падальщик. Предпочитает открытые станции, постоянный спутник культурных ландшафтов. Строит гнездо из огромного количества высохших прутьев, грязных тряпок, шерсти в скалах, либо на искусственных возвышенностях заброшенных городищ и мавзолеев. В гнезде два яйца. О кладке и выводке заботятся оба родителя [19].

Лимитирующие факторы. Сокращение кормовой базы, за счет снижения численности диких парнокопытных. Отстрел ради развлечения.

Разведение (содержание в неволе). В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Специальные меры по охране стервятника в Кыргызстане не предпринимались.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо закартировать выявленные места гнездования и внести такие места в реестр зоологических мини заказников, с целью исключения фактора беспокойства в период размножения. Следует провести разъяснительную информационную кампанию среди местных жителей и жамаатов о важности сохранения местной популяции стервятника и о возможности их участия в охранных мероприятиях. Проводить мероприятия, способствующие росту численности (искусственное прикармливание, создание площадок для возможного гнездования и т.п.). Следует также связаться с орнитологическими сообществами тех стран, где зимуют стервятники, с целью разработки совместной стратегии по охране вида на местах гнездовий, пролета и зимовок.

Egyptian Vulture

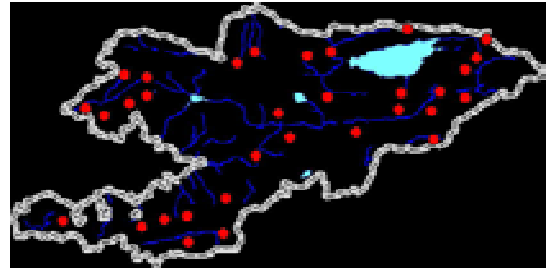
Neophron percnopterus (Linnaeus, 1758), *ssp. percnopterus* (Linnaeus, 1758)

Status: *V*, *Vulnerable*, *VU*: *R*. Nesting bird, which prefers low- and midlands of Kyrgyzstan. It is northern-eastern edge of the species area worldwide. Numbers of this species is low compared to other vulture species. Out of 44 sites investigated in Kyrgyzstan in August-September 1992, only once Egyptian Vulture was seen in Dangi Tuya Muyun locality in Aravan River in the south at 1,000 m above sea level. A pair of birds was feeding juvenile near the nest on September 15, 1992. In the north its density is 0.002 individuals per km² in junipers shrubs. Lays 2 eggs in stick platform based on rocks or abandoned human constructions. Both sexes take care of next generation. Good carcass eater. Reduction of wild animals stocks and poaching are major threats. No special measures to protect Egyptian Vulture were undertaken in Kyrgyzstan. It is recommended to map all existing nests and include those sites into the list of mini protected areas, to conduct public education campaigns.

Кумай

Gyps himalayensis Hume, 1869

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу. VII категория, *Least Concern*, LC. Монотиптүү түр. Кыргыз Республикасынын фаунасындагы уруунун тибеттен келип чыккан бир өкүлү.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Гималай, Гиндукуш, Тибет, Куньлунь, Алтынтаг, Наньшань, Тяньшань, Алай, Түркстан, Фергана, Кыргыз тоо кыркалары, Тескей, Алатоодо, Борбордук жана Ички Тяньшань тоо кыркаларында кездешет [7,3].

Жашаган аймактары. Тяньшандын субальпы жана альпы алкактарында, жапайы туяктуулардын жашаган жана үй жаныбарларынын чогулган жерлеринде кездешет. Ачык зоолордо уялайт.

Саны. 1980-жылдын аягында Тескей Алатоо жана Борбордук Тяньшанда кумайдын саны боюнча эсеп жүргүзүлгөндө, ал негизинен бийик тоолуу алкактарда 1-2 особдордон турганы белгилүү болгон (маршруттук эсептөөдө 1км² 0,1-0,9 особго жакын). 1992-жылы зоологиялык эларалык экспедициянын катышуучулары көбүнчө изилделген бийик тоолуу аймактан 13-55 особдорду каттоого алышкан. Анын көпчүлүгү 2130-2460 м бийиктикте, Ноокат районундагы Акжылга жайытында экен. Ошол жерде 28-сентябрда уялоочу колониянын четинде 26 куш байкалган [16, 31].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Отуруктуу куш. Жалгыздап же бир нече жуптарды түзүп, топтошуп уялашат. Уялоосунун биологиясы боюнча маалымат өтө аз. Марттан тартып балапандарын басышат. Май айында уясында 1 жумуртка табылган. 1992-жылы сентябрдын аягында Акжылга жайытында он чакты уясы менен жорунун колониясы табылган. Ошонун ичинен бирөөндө гана чоңойгон балапаны болгон, ага чоңдору тамагын ташыганы байкалган. Калган уяларда балапандары учууга жарап калган. Жору тарптар менен азыктанат. Көзү курч болгондуктан, бир эле учурда тарптын жанына 8-20 особго чейин чогулушу мүмкүн [2,28].

Чектөөчү факторлор. Негизги факторлордун бири жапайы жана үй жаныбарларынын тарптарынын бар же жок болушу. Ошондой эле карышкырларга салынган ууланган жемди жеп өлүшү. Кээде кишинин түздөн-түз кол салып, кырышы.

Көбөйтүү (колдо багуу). Зоопаркта оңой эле көбөйтүшү болгонуна мисалдар бар. Кыргызстанда колдо багылбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргыз, Казак, Өзбек Кызыл китептерине киргизилген. Жумурийат боюнча анчылыкка тыюу салынат.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоочу колониялары жайланган жерлерди чакан заказникке айлантип, коргоого алуу зарыл. Ошондой эле кызыккан жергиликтүү адамдарды, кумайларды байкоого жайларды курууга чакырыш керек, ошону менен бирге алардын тынчтыгына кам көрүү. Андай кызыккан кишилер экологиялык турларды уюштурууга да салымын кошушат, атайын жем бере турган жерлерине өлүп калган малдын этин ташып турушат. Мындай иштен түшкөн каражаттардын бир бөлүгү фонддун эсебине түшүш керек. Массалык түрдө уялоочу жерлерин картага түшүрүү, көбөйтүшүнүн биологиясын изилдөө, кумайдын ареалын тактап бөлүү, ак кажырдын таралган жерлери менен интеграциясын аныктап чыгуу, эки түрдүн ортосундагы карым-катнаштарды билүү, эки түрдүн ортосундагы аргындашууну каттоо.

Гималайский гриф

Gyps himalayensis Hume, 1869

Статус: VII категория, *Least Concern*, LC. Единственный вид рода в фауне Кыргызской Республики – представитель комплекса видов тибетского происхождения. Монотипичный вид.

Распространение общее и в стране. Гималаи, Гиндукуш, Тибет, Кунь-Лунь, Алтын-Таг, Наньшань. На Тянь-Шане населяет Алайский, Туркестанский, Ферганский, Кыргызский хребты, Тескей Ала-Тоо, хребты Центрального и Внутреннего Тянь-Шаня [3, 7].

Места обитания. Населяет субальпийский и альпийский пояса Тянь-Шаня, в местах обитания диких парнокопытных и скопления домашних животных. Предпочитает гнездиться в местах со скальными обнажениями.

Численность. На Тескей Ала-Тоо и Центральном Тянь-Шане в конце 80-х гг. кумай регулярно встречался на маршрутах в высокогорных поясах в количестве 1-2 особей (в пересчете - 0,1-0,9 ос./кв.км). В 1992 г. зарегистрировано 55 особей, преимущественно в высокогорьях на 13 обследованных участках из 44. Наибольшей концентрации гриф достигал в урочище Ак-Джилга Ноокатского района Ошской области на высотах 2130-2460 м н.у.м., где 28 сентября одновременно наблюдалось 26 птиц в окрестностях гнездовой колонии [16, 31].

Образ жизни (жизненные циклы). Оседлая птица. Гнездится как отдельными парами, так и колониями до нескольких десятков пар. Сведения по гнездовой биологии крайне скудны. Насиживание начинается в марте. В мае находили гнездо грифа с одним яйцом. В конце сентября 1992 г. была обнаружена колония грифов в урочище Ак-Джилга, с двумя десятками гнезд. Только в одном из них наблюдался подлеток, которого все еще кормили взрослые особи. Остальные ювенальные особи, очевидно, уже поднялись на крыло. Питается падалью. Обладая острым зрением, грифы могут концентрироваться у падали до 8-20 особей одновременно [2, 28].

Лимитирующие факторы. Основным лимитирующим фактором является сокращение диких и домашних животных. Могут быть жертвами, в результате поедания отравленных приманок для волков. Реже – прямое истребление со стороны человека.

Разведение (содержание в неволе). Имеются примеры успешного разведения в зоопарках. В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Вид занесен в Красную книгу Кыргызстана [3], а также в Красные книги Казахстана и Узбекистана. Добыча на территории республики запрещена повсеместно.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо осуществлять охрану гнездовых колоний, объявив такие места мини-заказниками, в том числе за счет средств, полученных за организацию наблюдения кумаев любителями-орнитологами в местах гнездовых и искусственного прикорма. Следует привлечь заинтересованных жителей из местных общин для строительства схронов для лучшего наблюдения за кумаем, при этом, не доставляя ему беспокойства. Они же могут выступить в качестве организаторов экологических туров и поставщиков трупов домашнего скота в специально обустроенные места прикорма, при условии, что часть заработанных средств будет оставаться в распоряжении общины в составе общинных фондов, если таковые имеются. Необходимо картировать места массового гнездования, изучить биологию размножения, разграничить ареал кумая, выявить места интерградации с белоголовым сипом, выяснить вопросы взаимоотношения этих двух видов, зарегистрировать возможные случаи гибридизации этих видов.

Himalayan Griffon

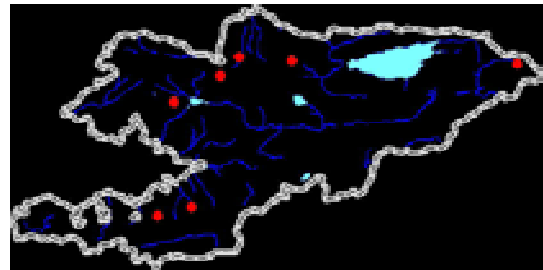
Gyps himalayensis Hume, 1869

Status: VII category, *Least Concern*, LC. Monotypic, resident species in highlands of Northern, Western, Inner, Central Tien Shan and Pamir-Alai mountains, higher then 1,800-2,200 m (5,900-7,200 feet) above sea level. The Himalayan Griffon density in Northern Tien Shan is 0.1-0.9 individuals per km². There are several nesting colonies identified in Pamir-Alai Mountains, the quantity of Griffons in observed flocks range from several birds to 26. The Griffon much depends on carcass availability that is why it occurs in the areas with high density of wild sheep and goats. The species is included into current Red Book of Kyrgyzstan of 1985. It is suggested to create small protected areas in localities, where nesting or roosting sites are identified, encourage local community to display dead domestic animals at the sites, organize special watching place and attract ecological tourists. Money received should be re-invested back to maintain a protection of the species.

Ак кажыр

Gyps fulvus (Hablizl, 1783)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT: R Кыргызстанда *G.f.fulvus* (Hablizl, 1783) түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Түндүк Африка Мароккодон чыгышты карай Кызыл деңиздин жээгине чейин. Түштүккө карай Мароккодо 20-параллелге чейин, Сахара Атласына чейин, Түштүк Туниске чейин жана Кызыл деңиздин жээги боюнча түштүккө карай Суданга чейин. Евразияда Пиреней жарым аралынан чыгышты көздөй Саур жана Тарбагатайга, Монгол Алтайына, Чыгыш Тянь-Шанга, Батыш Памирдин Алай системасына чейин жана Гималайдын түштүк жантаймасы боюнча батыш Ассамга чейин. Кыргызстанда – Тянь-Шандын түндүк жана түштүк четинде кээ бир жерлерде кумай менен интерградацияланат [2, 7, 16].

Жашаган аймактары. Түндүк жана түштүк Тянь-Шандын жапыз жана орто тоолорунда, жапайы ача туяктуулардын жана үй жаныбарларынын жайылган жерлеринде жашашат. Уялоо үчүн кескин бөлүнгөн ландшафттуу жерлерди артыксынтат.

Саны. Саны боюнча маалымат толук эмес. Мурда ак кажыр Кыргыз кырка тоолорунда уялоочу жана табылчу [2]. 1992 жылы Араван районунун Данги Туя Муюн өзөнүндө 1100 м бийиктикте эл аралык зоологиялык экспедициянын мүчөлөрү 15 ак кажырдан турган топту каттаган. Дагы 4 канаттуу Фергана өрөөнүнүн тоо этектеринде байкалган [16, 48].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Отурукташкан канаттуу. Өзүнчө жуп болуп да, бир канча жуптан турган колония менен да уялайт. Уялоо биологиясы боюнча маалымат абдан аз. Жумурткаларын басуу мартта башталат. Ак түстөгү бир жумуртка басат. Июлдун башында уча албаган жаш канаттууларды табышкан. Тарп менен азыктанышат. Кажырларга мүнөздүү адаттарга ээ [2, 19].

Чектөөчү факторлор. Негизги чектөөчү фактор болуп жапайы же үй жаныбардарынын тарпынын бардыгы же жоктугу саналат. Карышкырларга даярдалган уулуу азыкты жеп алуусунун натыйжасында зыянга учурашы мүмкүн. Кээде адам тарабынан кырылуусу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Көпчүлүк зоопарктарда багылат. Кыргыз Республикасында колдо кармалбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо иш-аракеттери каралган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоо колониясын коргоо үчүн бул аймактарды кичи-заказник катары кабыл алуу керек, ошону менен бирге орнитологдор үчүн ак кажырларга байкоо жүргүзүүнү уюштуруудан жана канаттууларды атайын азыктандыруу жерлеринен түшкөн каражаттардын эсебинен коргоо иш-аракеттерди жүргүзүү зарыл. Ак кажырга анын тынчын албоодон байкоо жүргүзүү үчүн изилдөөчү жай курууга жергиликтүү коомчулуктардын ичинен кызыккан жашоочуларды тартуу керек. Массалык уялоо жерлерин картага түшүрүү, көбөйтүү биологиясын изилдөө, ак кажырдын жашоо аймагын чектөө, кумай менен интерградациялануу жерлерин иликтөө, бул эки түрдүн өз ара катнашуу суроолорун изилдеп чыгуу, бул эки түрдүн аргындашуусунун мүмкүн болгон учурун каттоо керек.

Белоголовый сип*Gyps fulvus* (Hablizl, 1783)

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT: R. Один из двух видов данного рода в Кыргызстане, обитает номинативный подвид *Gyps fulvus fulvus* (Hablizl, 1783).

Распространение общее и в стране. Северная Африка от Марокко к востоку до побережья Красного моря. К югу в Марокко до 20-й параллели, до Сахарского Атласа, южного Туниса и вдоль побережья Красного моря к югу до Судана. Евразия от Пиренейского полуострова к востоку до Саура и Тарбагатая, Монгольского Алтая, Восточного Тянь-Шаня, Алайской системы Западного Памира и вдоль южного склона Гималаев до западного Ассама. В Кыргызстане – на северной и южной окраинах Тянь-Шаня, местами интерградирует с кумаем [2, 7, 16].

Места обитания. Населяет низкогорья и среднегорья северного и южного Тянь-Шаня, в местах обитания диких парнокопытных и скопления домашних животных. Предпочитает гнездиться в местах, с резко расчлененным ландшафтом.

Численность. Сведения по численности неполны. В прошлом сип отмечался на гнездовье и добывался на Киргизском хребте [2]. В 1992 году встречена группа сипов из 15 птиц в урочище Данги Туя Муюн Араванского района на высоте 1100 м н.у.м. (0,5-1 особи/кв.км) [48]. Еще 4 птицы наблюдались в предгорьях Ферганской долины [16].

Образ жизни (жизненные циклы). Оседлая птица. Гнездится как отдельными парами, так и колониями до нескольких десятков пар. Сведения по гнездовой биологии крайне скудны. Насиживание начинается в марте. Откладывает одно яйцо. В начале июня находили молодых, но еще нелетных птиц. [2, 19].

Лимитирующие факторы. Основным лимитирующим фактором является наличие падали диких и домашних животных. Могут быть жертвами, в результате поедания отравленных приманок на волков. Реже – прямое истребление со стороны человека.

Разведение (содержание в неволе). Содержится во многих зоопарках. В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Специальных мер охраны не предусмотрено.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо осуществлять охрану гнездовых колоний, объявив такие места мини-заказниками, в том числе за счет средств, полученных за организацию с помощью заинтересованных жителей местных общин наблюдения за сипами любителями-орнитологами в местах гнездовий и искусственного прикорма.

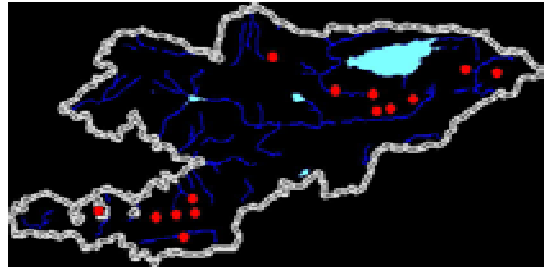
Eurasian Griffon*Gyps fulvus* (Hablizl, 1783), ssp. *fulvus* (Hablizl, 1783)

Status: VI, *Near Threatened*, NT: R low- and midlands of Northern and Southern Tien-Shan, sympatric with *Gyps himalayensis* in some areas, prefers to nest on rocks next to wild goat and sheep populations. The species is resident, occurs not higher than 1,500-2,000 m (4,900-6,600 feet) above sea level. The estimated density in highlands of Southern Tien-Shan is 0.5-1 individuals per km² [48]. Much dependent on carcass availability, vulnerable because of illegal poaching or poisoning. No special protection measures are currently observed. It is suggested to create small protected areas in localities where nesting or roosting sites are identified, encourage local community to display dead domestic animals at the sites, organize special watching place and attract ecological tourists. Money received should be re-invested back to maintain a protection of the species.

Таз кара

Aegypius monachus (Linnaeus, 1758)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: VI, Near Threatened, NT. Кыргызстандын фаунасынын бир уруунун бир өкүлү. Монотиптүү түр.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Африкада – Марокко менен Египеттин түндүк жагы, Евразияда Пириней, Балкан жарым аралынан тартып чыгышка карай Хангай, Гоби Алтайына, Ганьсуга, Бутанга жана Ассамга чейин. Түндүккө карай Славенияга, Румынияга, Крымга, Чоң Кавказдын жана Балкандын, Копетдагдын, Бадхыздын, Каратоонун түндүк бетине чейин; Чүй-Илий тоолоруна, Жунгардын Алтайга, Тарбагатайга, Алтайга, Саянга, Хангайга жетет. [7, 15]. Кыргызстандын бардык территориясына адатта кара жору уялаганга келет [2, 16].

Жашаган аймактары. Тяньшандын субальпы жана альп алкактарында, жапайы ача туяктуулар жашаган жана үй жаныбарлар чогулган жерлерде кездешет.

Саны. Кыргызстанда атайын саны эсепке алынган эмес. Бирок, 1992-жылы 17-августтан 16-октябрга чейин изилделген 44 жайыттан 10дон 21ге чейин кара жору катталган. Ал көбүнчөсү бийик тоолордо, мисалы, деңиз деңгээлинен 3200 м бийикте Каракол жайытында кездешкен, ошондой эле ал өтө бийик эмес, мисалы Фергана өрөөнүндө 1250 м бийиктикте Кызылкыя жайытында болгону катталган. Дайыма кара жору гималай жорусу менен кошулуп топту түзөт. Байкоо жүргүзүүнүн натыйжасында жорунун жашын аныктоо өтө татаал, бирок бир нече жаштары жана бир балапаны аныкталган [16]. Ысыккөлдүн чыгышынын альпы шалбаасында кара жору өтө сейрек кездешет (1 км² 0,02 - 0,04 особь). Ошондой эле токойдо ал өтө сейрек кездешет [31]. 2003-жылы 21-июнда Кыргыз тоо кыркаларында 2000 м бийикте Кашкасуу колотунда бир кара жору өлгөн жылкынын үстүндө учуп жүргөнүн көрүшкөн, бирок кишилер анын этин жегенге тоскоол кылышкан.

Чектөөчү факторлор. Жапайы туяктуу жаныбарлардын санынын азайышы. Кызык үчүн гана атып жоготуу.

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Отуруктуу куш. Ал уясын дарактарга (көбүнчөсүн арчага), анда-санда зоолорго салат. Көбүнчөсүн уясын кургак арчадан салат, анын ичин тоо эчкилердин жана койлордун жүнүнөн төшөйт. Уясын эрте салат, биринчи жумуртканы февраль-мартта тууйт. Уясында адаттагыдай бир эле жумуртка. Балапандарын апрель-майда басып чыгарат, алар август-сентябрда учканга жарап калат.

Көбөйтүү (колдо багуу). Кыргызстанда колго багылбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Атайын коргоо иш-аракеттери каралган эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоочу жерлерин картага түшүрүп, анан чакан заказниктер болуш үчүн өзгөчө коргоого алынган территория кылып реестрге киргизиш керек. Уялоочу жерлерин сөзсүз түрдө коргоо; байкоо жүргүзүүнүн эсебинен алынган каражаттарды жасалма жол менен тамактандырып экологиялык туризмди өнүктүрүү, ошондой эле жергиликтүү жааматтарды кызыктыруу керек. Атайын жем жечү жерлерди куруп, ал жакка өлгөн малдын тарптарын таштап, куштун жашоосуна шарт түзүү. Кара жорунун популяциясынын санын тактоо, уя салуунун биологиясын изилдөө, гималай жорусу менен түр арасындагы карым-катнаштарды изилдөө.

Черный гриф

Aegypius monachus (Linnaeus, 1758)

Статус: VI, *Near Threatened*, NT. Единственный представитель рода в фауне КР. Монотипичный вид.

Распространение общее и в стране. На севере Марокко и Египта, в Евразии – Пиренейский полуостров, от Балканского полуострова к востоку до Хангая, Гобийского Алтая, Ганьсу, Бутана и Ассама. К северу до Славонии, Румынии, Крыма, северного склона Большого Кавказа, Копетдага, Бадхыза, Каратау, Чу-Илийских гор, Джунгарского Алатау, Тарбагатая, Алтая, Саяна, Хангая. К югу до побережья Средиземного моря, Малой Азии, Сирии, Загроса, Белуджистана, Афганистана, Кашмира и юго-восточного Тибета [7, 15]. На гнездовье обычен по всей территории КР [2, 16].

Места обитания. Населяет субальпийский и альпийский пояса Тянь-Шаня, в местах обитания диких парнокопытных и скопления домашних животных.

Численность. Специальных учетов численности в Кыргызской Республике не проводилось. С 17 августа по 16 октября 1992 г. учтен 21 черный гриф в 10 урочищах из обследованных 44 по всей стране. В том числе, на высоте 3200 м н.у.м. в урочище Каракол, а также на более низких высотах, в Ферганской долине на высоте 1250 м н.у.м. в урочище Кызыл-Кыяк. Обычно черный гриф парил в смешанных стаях с гималайским грифом. Были отмечены несколько молодых птиц и, по крайней мере, один слеток [16]. В Восточном Прииссыккулье черный гриф очень редок в альпийском поясе (0,02-0,04 ос./кв.км). Реже его можно наблюдать в лесном поясе [31]. Один черный гриф парил над трупом павшей лошади в урочище Кашка-Суу Кыргызского хребта на высоте 2 тысяч метров 21 июня 2003 г. в местообитании с древовидной арчой.

Образ жизни (жизненные циклы). Оседлый вид. Черный гриф строит гнезда на деревьях (чаще на арче), реже в скалах. Гнездо сооружается обычно из арчевых веток, лоток выстилается шерстью горных козлов и домашних овец. Гнездится довольно рано, откладывает первые яйца в феврале-марте. В кладке обычно одно яйцо. Птенцы появляются в апреле-мае, встают на крыло в августе-сентябре.

Лимитирующие факторы. Снижение численности диких копытных животных. Отстрел ради развлечения.

Разведение (содержание в неволе). В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Специальные меры по охране данного вида в Кыргызстане не предпринимались.

Меры охраны рекомендуемые. Места гнездовий следует нанести на карту и занести в реестр особо охраняемых территорий в качестве минизаказников. Необходимо осуществлять охрану мест гнездовий, в том числе за счет средств, полученных за организацию наблюдения черных грифов, как части индустрии экологического туризма, в местах искусственного прикорма. Следует привлечь жителей местных общин как потенциальных организаторов подобных мероприятий и поставщиков падали домашнего скота в специально обустроенные места прикорма. Необходимо установить численность популяции черного грифа, изучить гнездовую биологию, выяснить межвидовые взаимоотношения с гималайским грифом.

Cinereous Vulture

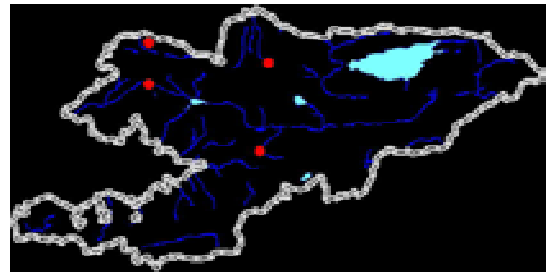
Aegypius monachus (Linnaeus, 1758)

Status: VI, *Near Threatened*, NT. Monotypic, resident species, prefers subalpine and alpine belts of the highlands, next to populations of wild goats and sheep. Although in the south it may occur in midlands, at 1,250 m above sea level. It was observed in 10 sites out of 44 investigated sites by Swiss-Czech-Kyrgyz expedition in August-September, 1992, altogether 21 Vultures were identified. It slides in the stocks together with Himalayan Griffon. One juvenile was identified, the rest were immature or mature birds. The density of Cinereous Vulture in alpine belt of Issyk-Kul Region is 0.02-0.04 individuals per km². It is rarer in forest belt. Nests are on the top of juniper trees, rarer on rocks. Lays 1 egg in February-March. Juveniles leave the nest in August-September. Limiting factors are reduction of ungulate animals, illegal game hunting. It is not held in captivity in Kyrgyzstan, special protection measures were not undertaken in the past as well. It is recommended to map found nests, mini protected areas need to be established around those sites. Necessary to encourage local communities to display dead domestic animals at the sites, organize special watching place and attract ecological tourists. Money received should be re-invested back to maintain a protection of the species.

Жыланчы

Circaetus gallicus (J.F. Gmelin, 1788)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: *V категория, Vulnerable, VU: R.* Саны кыскарып бара жатат. Кыргызстандын фаунасында бир уруунун жалгыз гана өкүлү. *C.g.heptneri* Dementiev, 1932 түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Африка, Евразия, Кичи Азия, Иран, Пакистан, Индия, Аравияда кыштайт. Кыргызстандын түндүк жагында Чүй жана Талас өрөөндөрүндө кездешкени катталган, ошондой эле Ысыккөлгө жакын түштүк региондо кездешет. Кыргыз, Талас, Фергана, Чаткал жана Пскем тоо кыркаларында уялоо мезгилинде табылган [66].

Жашаган аймактары. Тоо этегиндеги адырлар жана чөлдөр. Республиканын түштүгүндө деңиз деңгээлинен 1500-2000 м бийикте жаңгак-токойлорунда уялоо мезгилинде кездешет [66].

Саны. Кыргызстанда анын саны такталган эмес. Байкоого караганда акыркы 5 жылдын ичинде 2 особь гана кездешкен, ал эми 1998-жылы Нооруз капчыгайынын тоо этектеринде, 2001-жылы бир особь Бешарал коругунда, 2002-жылы Пскем тоосунун капчыгайында эки особь кездешкен. Бардык жерлерде анын саны анча көп эмес жана азайуу тенденциясы байкалат.

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Кыргызстанда апрелдин башында учуп келишет [66]. Майдын биринчи ондугунда уя сала баштайт. Уясында көбүнчө бир гана жумуртка, аны бир жарым айга жакын басып чыгарат. Сойлоп жүрүүчүлөр менен азыктанат.

Чектөөчү факторлор. Түздөн-түз кыруу, уяларын талкалоо, тынчсыздануучу фактору. Чарбачылык менен байланыштуу тоют базасын кыскартуу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. 1986-жылдан тартып Республиканын территориясында аңчылык кылууга тыюу салынган. Сарычелек коругунун аймагында коргоого алынган. «Жапайы фаунанын жана флоранын жоголуп бара жаткан түрлөрүн соода-сатык боюнча эларалык конвенциясынын» 2-тиркемесине киргизилген [2].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Республика боюнча санын тактап чыгуу, биологиясын изилдөө, уялоо мезгилинде жасалма уяларга көнүктүрүү. Азык база абалын аныктап жана өзгөрүлүшүн тактап чыгуу.

Змееяд

Circaetus gallicus (J.F. Gmelin, 1788)

Статус: *V* категория, *Vulnerable*, *VU*: *R*. Единственный представитель рода в фауне Кыргызстана, подвид - *Circaetus gallicus heptneri* Dementiev, 1932

Распространение общее и в стране. Африка, Евразия, Малая Азия, Иран, Пакистан, Индия. Зимует в Африке, Аравии. В Кыргызстане зафиксированы встречи на севере Республики в Чуйской и Таласской долинах, в Прииссыккулье. По южному региону отмечались повсеместно. На гнездовьях найдены в Киргизском, Таласском, Ферганском, Чаткальском и Пскемском хребтах [66].

Места обитания. Основные места обитания - сухие предгорья, пустынные горы, в орехово-плодовые леса, на высоте 1500-2200 м н. у. м. [66].

Численность. В условиях Кыргызстана численность не изучена. По наблюдениям последних пяти лет было встречено две особи, по предгорьям ущелья Нооруз 1998 г, в 2001 г. Беш-Аральском заповеднике одна особь, в 2002 г. Пскемский хребет ущелье две особи. Повсеместно численность его не велика и имеет тенденцию к снижению.

Образ жизни (жизненные циклы). В Кыргызстане появляются в начале апреля [66]. Гнездится начинают в первой декаде мая. В кладке чаще одно яйцо. Насиживание продолжается около полутора месяцев, птенцы появляются в конце июня в начале июля. Питаются преимущественно рептилиями.

Лимитирующие факторы. Прямое уничтожение, разорение гнезд, фактор беспокойства. Сокращение кормовой базы в связи с хозяйственным освоением угодий.

Разведение (содержание в неволе). Сведений нет.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу СССР, в Красную книгу Казахстана. На территории Республики добыча запрещена с 1986 г. Охраняется на территории Сарычелекского заповедника. Включен в приложение 2 "Конвенции международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения" [3].

Меры охраны рекомендуемые. Уточнение численности по Республике, изучение биологии, возможность привлечения для гнездования в искусственные гнездовья. Выяснить состояние и тенденции изменения кормовой базы.

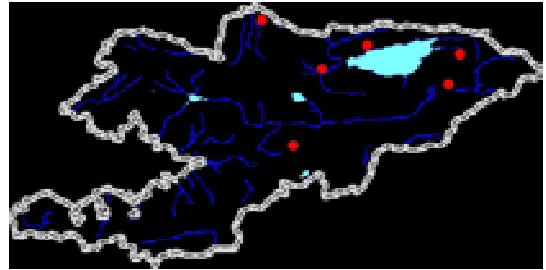
Short-toed Eagle

Circaetus gallicus (J.F. Gmelin, 1788), ssp. *heptneri* Dementiev, 1932

Status: *V* category, *Vulnerable*, *VU*: *R*. Occurs in Chu and Talas Valleys and Issyk-Kul oblast, as well as throughout the south of the country. Nests are found in Kyrgyz, Talas, Fergana, Chatkal and Pskem Mountainous Ridges. Prefers dry lowlands and uplands up to 1,500-2200 m above sea level. No data on exact numbers are, several individuals were sporadically observed in different places for the last few years. Arrives in Kyrgyzstan in April, nests in May, and lays 1 egg. Incubation period is about a month. Uses for food predominantly reptiles. Illegal game shooting, destruction of nests, reduction numbers of reptiles are limiting factors. Included into USSR Red Book of 1984, in Kyrgyzstan hunting is prohibited since 1986. It is recommended to make artificial nests to attract Short-toed Eagle to nest.

Кубарган кулаалы *Circus macrourus* (S.G. Gmelin, 1771)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: VI категория. *Near Threatened, NT*. Кыргыз Республикасынын фаунасында уруунун төрт өкүлүнүн бири. Монотиптүү түр.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Евразияда Дунайдын төмөнкү агымынын өрөөнүнөн чыгышты көздөй Түндүк-Батыш Монголияга чейин, болжол менен Түштүк-Батыш Байкалга чейин. Түндүккө карай Припятье өрөөнүнө чейин, Белорусия жана Урал тоо кыркаларынын ортосунда 55-параллелге чейин, Урал тоо кыркалары жана Енисей өрөөнүнүн ортосунда 57-параллелге чейин. Түштүктөн Кара деңиздин түндүк жээгине, Крымга, Түштүк Байкалдын тышына, Ирандын Каспий алдынкы провинцияларына, Камыш-Самар көлдөрүнө, Эмбанын жогорку бөлүгүнө, Жезказганга жана Уралга, Арал деңизинин түндүк-чыгыш жээгине, Сырдарыя өрөөнүнө, Тарбагатайга жана Түндүк-Батыш Монголияга чейин. Кыргызстанда – Чүй, Атбашы дарыяларынын өрөөндөрү, Ысыккөл ойдуңу, Ички Тяньшандын сырттары [2, 7, 31, 43].

Жашаган аймактары. Түздүктөрдү, жапыз жана орто тоолуу ачык жерлерди артык көрөт, маданий территорияларда да сейрек эмес, кээде бийик тоолорго көтөрүлөт.

Саны. Саны боюнча системдүү маалымат жок. Адатта Чүй дарыясынын жана Ысыккөл көлүнүн өрөөндөрүндө кездешет. 2005-жылы Бишкектен алыс эмес көлмөлөрдө өткөрүлгөн жайкы жана күзгү байкоо жүргүзүүлөрдө кубарган кулаалынын эркектерин эки жолу байкашкан. Бир жаш канаттуу көлмөлөрдүн биринин жээгинде белгиленген [67].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Уялоочу түр. Жерде отурганды артыксынтат, кээде бадалдарда жана дарактарда отурат. Канаттарын жайып, айыл чарба аянттарын тынымсыз айланып учат, азыгын көрүп, абада кыймылсыз калат да, тик ылдый түшүп кол салат. Чычкан сымал кемирүүчүлүргө, кескелдириктерге, бакаларга, чегиртекелерге, башка канаттуулардын балапандарына аңчылык жасайт. Апрельден июлга чейин уялайт. Чөптөрдөн жана жалбырактан жасалган уясын жерде, көбүнчө талааларда салат. Күрөң тактары бар ак түстөгү 4-5 жумуртка тууйт.

Чектөөчү факторлор. Уялоо жерлеринде тынчсыздандыруучу факторлордун көптүгү, айрыкча, үй жаныбарлары уялары үчүн коркунуч туудурат. Кээде киши тарабынан кырылуусу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Кыргыз Республикасында колдо багылбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Республикада атайын коргоо чаралары жок. Түр IUCNдин Кызыл Китебине VI категориясына *Near Threatened, NT* киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоого ылайыктуу жерлерди коргоо керек, уялоо аймактарда адамдын жана үй жаныбарларынын жүрүшүн чектөө. Аныкталган уяларды картага түшүрүү жана кубарган кулаалынын санына мониторинг жүргүзүү.

Степной лунь

Circus macrourus (S.G. Gmelin, 1771)

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT. Один из 4 представителей рода в фауне Кыргызской Республики. Монотипичный вид.

Распространение общее и в стране. Евразия от долины нижнего течения Дуная к востоку до северо-западной Монголии и предположительно юго-западного Забайкалья. К северу до долины Припяти, между Белоруссией и Уральским хребтом до 55-й параллели, между Уральским хребтом и долиной Енисея – до 57-й параллели. К югу до северного побережья Черного моря, Крыма, южного Забайкалья, прикаспийских провинций Ирана, до Камыш-Самарских озер, верховьев Эмбы, Джезказгана и Урала, северо-восточного побережья Аральского моря, долины Сырдарьи, до Тарбагатай и северо-западной Монголии. В Кыргызстане – долины рек Чу, Ат-Башы, Иссык-Кульская котловина, сырты Внутреннего Тянь-Шаня [2, 7, 31, 43].

Места обитания. Предпочитает равнинные и низко- и среднегорные открытые станции, нередок на окультуренных территориях, реже поднимается в высокогорья.

Численность. Системных сведений по численности нет. Является обычной птицей на пролёте в долинах р. Чу и озера Иссык-Куль. Самцов степного луня дважды наблюдали на прудах под городом Бишкек на летне-осенних учетах 2005 года. Одна молодая птица, была отмечена на берегу одного из прудов [67].

Образ жизни (жизненные циклы). Возможно, гнездящийся вид. Предпочитает сидеть на земле, реже – на кустарниках и деревьях. Без устали осуществляет облет сельхозугодий на вытянутых неподвижных крыльях, замирает в одной точке в воздухе, увидев добычу, закладывает крутые виражи, набрасываясь на нее. Охотится на мышевидных грызунов, ящериц, лягушек, кузнечиков, птенцов других видов птиц. Гнездится с апреля по июль. Строит гнезда на земле, преимущественно на полях из листьев и травы. Откладывает 4-5 яиц белого цвета с коричневатыми пятнами.

Лимитирующие факторы. Высокий фактор беспокойства на местах гнездовья, в частности домашние животные представляют опасность для гнезд. Реже – прямое истребление со стороны человека.

Разведение (содержание в неволе). В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Специальных мер охраны в республике нет. Вид занесен в Красную Книгу IUCN в VI категорию *Near Threatened*, NT.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо осуществлять охрану мест, пригодных для гнездовий, ограничить пребывание человека и домашних животных на местах гнездовья. Необходимо картировать выявленные гнезда и проводить мониторинг численности степного луня.

Pallid Harrier

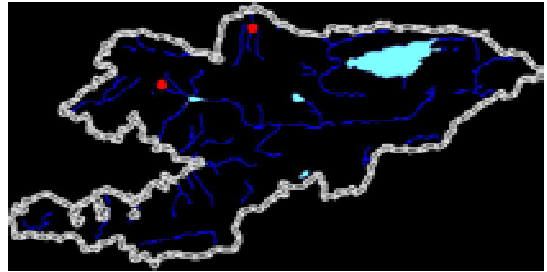
Circus macrourus (S.G. Gmelin, 1771)

Status: VI category, *Near Threatened*, NT. Monotypic species. Occurs in rivers valleys of Chu, At-Bashi, Issyk-Kul Regions, in highlands of Inner Tien Shan. Prefers open plains, low-, and midlands, cultivated landscape, rarer in highlands. No systematic data on numbers. Males of Pallid Harrier and one juvenile were observed twice at the census transects in summer-autumn 2005. Nesting bird. Prefers to sit on ground compare to bush or tree. Feeds in lizards, frogs, grasshoppers, nestling birds. Builds nest from leaves and grass on the ground in agriculture fields. Lays 4-5 eggs. Limiting factors are disturbance at the nest sites by humans and domestic animals, such as cattle and dogs, rarer – direct killing as potential chicken lifter. No holding in captivity is evident. Special conservation measures were not undertaken so far. It is recommended to protect nesting sites, limit human and domestic animals influence during nesting time, to map identified nests and conduct monitoring of Pallid Harrier's numbers.

Күрөнкөкүрөктүү кыргый

Accipiter badius (J.F. Gmelin, 1788)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: VI категория *Near Threatened*, NT: R. Кыргызстандын авифаунасында тукумдун 10 түрүнүн бири. *A.b.cenchroides* (Severtzov, 1873) түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Орто жана Түштүк Азияда Арал деңизинен, Сумбара өрөөнүнөн, Талыштан, Фарстан чыгышты карай Гуанси жана Индокытай жарым аралынын чыгыш жээгине чейин. Түндүк тараптан Сырдарыя өрөөнүнө, Караталга, Илге, Балкашка, Гималайдын түштүк жантаймасына, Юньнанга, Гуансиге чейин. Түштүккө карай Түндүк Йеменге, Фарска, Пакистанга чейин, Индияда жана Бангладеште, түштүк-чыгышта Түштүк Азиянын океан жээгине чейин, Мьянмада. Африкада Сахарадан түштүктү көздөй, Аравиянын түштүк-батыш бөлүгү. Шри-Ланка, Никобарские, Хайнань аралдары [7, 15, 19, 20, 43]. Кыргыз Республикасында анда-санда Фергана өрөөнүндө уялоосу ыктымал. Маданий ландшафттык өзөндөрдү артыксынтат, түндүк бөлүктө учуп өтүүдө жана уялоодо сейрек кездешет, бийик тоого көтөрүлбөйт, мисалы, Гималайда деңиз деңгээлинен 1300 м бийиктикке чейинки жерлерде жашайт [2, 7, 41]. Чүй өрөөнүндө уялоо мезгилинде табылган [95].

Жашаган аймактары. Бир аз токойлуу жапыз жана бийик тоолуу ландшафттык өзөндөр, токойлуу жантаймалуу саванналар, көпчүлүк учурда маданий зоналар [2, 15].

Саны. Азыркы учурдагы саны боюнча маалымат жок. 1930-жылга чейин Д.П. Дементьев жай мезгилинде Ош шаарынын тегерегинде табылган чүйлүлөрдүн терилеринин сериясын алган [2].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Ургаачысы эркегинен чоңураак. Бир аз гана токойлуу ачык жайларда жашайт, туташ токойлордон алыс. Аңчылыкка ылайыктуу жери – кишинин турак жайына жана айыл-чарба жерлерине жакын жайгашкан бийик бактардын топтору. Жалбырак арасынан карап туруп, азыгы коркунучтуу байкагыча тике ылдый түшөт. Кескелдириктерге, майда кемирүүчүлөргө жана канаттууларга аңчылык кылат. Балапандарын азыктандырууда короолордон жөжөлөрдү ташышы мүмкүн. Уясын бактын башына салат. Үчтөн төрткө чейин кубарыңкы агыш көк түстөгү, кээде боз майда тактары бар жумуртка тууйт. Эркеги да, ургаачысы да тукумуна бирдей кам көрөт, бирок жумуртканы ургаачысы гана басып чыгарышы мүмкүн [19].

Чектөөчү факторлор. Уялоого ылайыктуу жерлерге күчөп жаткан чарбалык басым, мыйзамсыз атуу жана кармоо.

Көбөйтүү (колдо багуу). Кыргыз Республикасында колдо багылбайт. Чүйлүнү жергиликтүү жашоочулар тарабынан аң куш катары колдонгон учурлары да кездешүүсү мүмкүн.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Чүйлүнү коргоо үчүн атайын иш-аракеттер жүргүзүлгөн эмес.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Маданий ландшафттагы уялоо жерлерин уруксатсыз кыш мезгилинде бак кыюулардан сактоо керек, уялоо учурунда чүйлү тарабынан үй канаттууларынын санына келтирилген зыянды фермерлерге компенсациялоонун системасын ойлоп чыгуу керек. Фергана өрөөнүндөгү уялоо жерлерин иликтөө, табылган уяларды картага түшүрүү, бул түрдүн санынын ар бир жылдык динамикасына мониторинг жүргүзүү зарыл.

Туркестанский тювик

Accipiter badius (J.F. Gmelin, 1788)

Статус: VI категория *Near Threatened*, NT: R. Один из десяти видов рода в авифауне Кыргызской Республики, обитает подвид *Accipiter badius cenchroides* (Severtzov, 1873).

Распространение общее и в стране. Средняя и Южная Азия от Аральского моря, долины Сумбара, Талыша и Фарса к востоку до Гуанси и восточного побережья Индокитайского полуострова. К северу до долины Сырдарьи, Каратала, Или, Балхаша, южного склона Гималаев, Юньнани, Гуанси. К югу до Северного Йемена, Фарса, Пакистана, включая Индию и Бангладеш, восточнее к югу до океанического побережья Южной Азии и далее включая Мьянму. Африка к югу от Сахары, юго-западная часть Аравии. Острова: Шри-Ланка, Никобарские, Хайнань [7, 15, 19, 20, 43]. В Кыргызской Республике, по всей вероятности, спорадично гнездится в Приферганье, предпочитая окультуренные ландшафтные урочища, редок на пролете и на гнездовье в северной части, высоко в горы не поднимается [2, 7, 41]. Найден на гнездовании в Чуйской долине [95].

Места обитания. Равнинные, низко- и среднегорные ландшафтные урочища, слегка облесенные; саванны с лесными склонами, часто в культурной зоне [2, 15].

Численность. Современные данные по численности отсутствуют. До 1930 г. Д.П. Дементьев получал серию шкурок тювиков, добытых в летнее время в окрестностях г. Ош [2].

Образ жизни (жизненные циклы). Самка крупнее самца. Излюбленное место охоты – группа высоких деревьев в соседстве с поселениями и сельхозугодьями. Выглядывая из листвы, пикирует вниз прежде, чем жертва замечает опасность. Охотится за ящерицами, мелкими грызунами и птицами, выкармливая птенцов, может таскать цыплят из подворий. Строит гнезда в кронах деревьев, яиц – от 3 до 4, бледно-голубые, иногда с серыми крапинами. Самец и самка одинаково заботятся о потомстве, но насиживает яйца, по-видимому, только самка [19].

Лимитирующие факторы. Усиливающаяся хозяйственная нагрузка на пригодные для гнездования местообитания, вырубка деревьев в зимнее время, нелегальный отлов и отстрел.

Разведение (содержание в неволе). В Кыргызской Республике в неволе не содержится. Возможно, имеются случаи использования тювиков в качестве ловчих птиц в местах их обитания местными жителями.

Меры охраны существующие. Специальных мер по защите тювика не предпринимались.

Меры охраны рекомендуемые. Места гнездования данного вида в культурных ландшафтах необходимо защищать от нелегальных вырубок в зимнее время, продумать систему компенсаций фермерам за нанесенный ущерб поголовью цыплят в гнездовое время. Следует выявить места гнездования в Ферганской долине, нанести на карту выявленные гнезда, провести мониторинг ежегодной динамики численности данного вида.

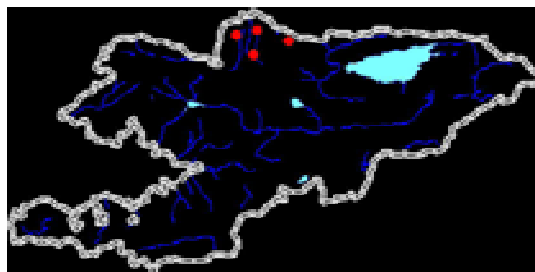
Shikra

Accipiter badius (J.F. Gmelin, 1788), ssp. *cenchroides* (Severtzov, 1873)

Status: VI category, *Near Threatened*, NT: R. Most probably nests sporadically in Fergana Valley in the plains and lowlands, prefers cultivated landscape. Very rare during migrating and nesting period in the north of the country. No data on numbers available. In 30-s Dr. Dementiev D.P. received series of Shikra's skins obtained in summer time in Fergana Valley. Likes groves of large trees in the neighborhood of villages and cultivation. Hunts after lizards, nice, birds. Can be chicken lifter from the farms. Nest is untidy loose platform of twigs in the tree. Lays 3-4 eggs. Both sexes share domestic duties. Limiting factors are increased human impact on suitable habitats, felling trees in winter, illegal captivity and game shooting. Probably, Shikra is used for hunting purposes in the south. No special conservation measures are undertaken so far. It is recommended to prohibit felling suitable for nesting trees in winter time, think about compensation mechanisms to farmers, whose poultry farm is affected by Shikra, map found nests.

Чаар бүркүт
Aquila clanga Pallas, 1811

Шумкар сымалдар – *Falconiformes* – Соколообразные
Карчыгалар – *Accipitridae* – Ястребиные

Статусу: VI категория. *Near Threatened, NT*. Кыргыз Республикасынын фаунасында уруунун төрт өкүлүнүн бири. Монотиптүү түр.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Евразияда түштүк Финляндиядан, Польшадан, Румыниядан, мурунку Югославия Республикаларынан чыгышты карай Приморьеге жана Түндүк-Чыгыш Кытайга чейин. Россия Федерациясынын европалык бөлүгүндө түндүктү көздөй 64-параллелге чейин, Обь өрөөнүндө 62-параллелге, Енисей өрөөнүндө 63-параллелге чейин, Байкал башында 54-параллелге, Байкал тышында 53-параллелге, Амур өрөөнүндө жана, болжол менен, Приморьеде 49-параллелге чейин. Түштүктө Македонияга, Добруджиге, Украинада болжол менен 50-параллелге, Волга өрөөнүндө 53-параллелге, Батыш Сибирде жана Түндүк Казакстанда 52-параллелге чейин, Түштүк-Батыш Алтайга, Кентейге, Хебей провинциясынын түндүк бөлүгүнө чейин. Түндүк Индияда, Пакистанда, Непалда, Бангладеште жана Мьянмада отурукташкан канаттуу болуп эсептелет [7, 19]. Кыргыз Республикасында көбүнчө Чүй өрөөнүндө, кээде Ысыккөл ойдуңунда учуп өтүүдө кездешет. Мурда Кыргыз жана Алай тоо кыркаларында уялагандыгы жөнүндө маалымат бар [2, 31].

Жашаган аймактары. Түздүктөрдү, жапыз жана орто тоолуу ландшафттарды артыксынтат, сууга жакын жашайт.

Саны. Чаар бүркүттүн саны боюнча маалымат абдан аз. Ысыккөлдүн чыгышындагы карагай токойлорунда чаар бүркүттүн саны бир квадраттык километрде 0,007 канаттууну түзөт [31]. 2005-жылдын ноябрында А. Остащенко Жаңыжер айылынын тегерегинде Чүй дарыясынын жээгинде бир чаар бүркүттү байкаган.

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Миграциялаган түр. Суу канаттуулары, майда таранчы сымалдар, бакалар менен азыктанат, көпчүлүк учурда өзүнөн кичирээк жырткычтардын азыгын тартып алат. Бактын башында отуруп шаңшыйт. Апрельден баштап уялайт. Бактын башына бутактардан жана чырпыктардан жасалган, чоң уя салат. Уясынын ортосундагы ойдуңду жалбырактар менен төшөйт. 1-2 ак түстөгү, кээде кызгылт темгилдүү жумуртка басат.

Чектөөчү факторлор. Уялоо үчүн ылайыктуу жерлердин азаюусу. Кээде – киши тарабынан кырылуусу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Кыргыз Республикасында колдо багылбайт.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Республикада атайын коргоо чаралары жок. Түр IUCNдин Кызыл Китебине 6-категориясына *Near Threatened* киргизилген.

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уялоо үчүн ылайыктуу жерлерди коргоо, суу боюндагы токойлордо бак кыюуга тыюу салуу керек.

Большой подорлик*Aquila clanga Pallas, 1811*

Статус: VI категория, Near Threatened, NT. Один из 4 представителей рода в фауне Кыргызской Республики. Монотипичный вид.

Распространение общее и в стране. Евразия от южной Финляндии, Польши, Румынии, республик бывшей Югославии, к востоку до Приморья и северо-восточного Китая. В европейской части Российской Федерации к северу до 64-й параллели, в долине Оби до 62-й параллели, в долине Енисея – до 63-й параллели, в Предбайкалье – до 54-й параллели, в Забайкалье – до 53-й параллели, в долине Амура и предположительно в Приморье – до 49-й параллели. К югу до Македонии, Добруджи, на Украине примерно до 50-й параллели, в долине Волги до 53-й параллели, в Западной Сибири и Северном Казахстане до 52-й параллели, до юго-западного Алтая, Кентея, северной части провинции Хэбэй. Является оседлой птицей в Северной Индии, Пакистане, Непале, Бангладеш и Мьянме [7, 19]. В Кыргызской Республике встречается на пролете преимущественно в Чуйской долине, реже в Иссыккульской котловине. Имеются сведения о его гнездовании в прошлом на Киргизском и Алайском хребтах [2, 31].

Места обитания. Предпочитает равнинные и низко- и среднегорные ландшафты, придерживаясь околотовных стаций.

Численность. Сведения по численности больших подорликов весьма скудны. В Восточном Прииссыкулье численность подорлика в еловых лесах составляет 0,007 ос./кв.км [31]. В ноябре 2005 г. А. Осташенко наблюдал одну птицу в прибрежных зарослях реки Чу, в окрестностях с. Джанги-Джер.

Образ жизни (жизненные циклы). Мигрирующий вид. Кормится преимущественно водоплавающими птицами, мелкими воробьиными, лягушками, очень часто забирает добычу у более мелких хищных птиц. Часто издает резкий клекот, сидя на вершине дерева. Гнездится весной, начиная с апреля, строит возле макушки деревьев массивное гнездо из веток и прутьев, с центральным углублением, выстланным листьями. Насиживает 1-2 белого цвета яйца, иногда в красноватую крапинку.

Лимитирующие факторы. Сокращение пригодной для гнездования среды. Реже – прямое истребление со стороны человека.

Разведение (содержание в неволе). В Кыргызской Республике в неволе не содержится.

Меры охраны существующие. Специальных мер охраны в республике нет. Вид занесен в Красную Книгу IUCN в 6 категорию Near Threatened.

Меры охраны рекомендуемые. Необходимо осуществлять охрану мест, пригодных для гнездовий, запретить вырубку прирусловых лесов.

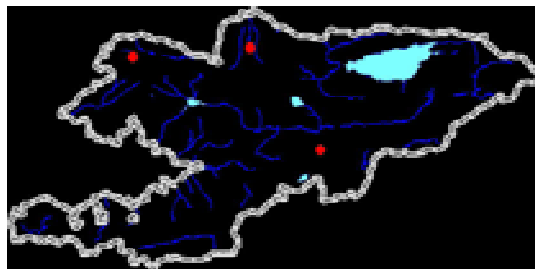
Spotted Eagle*Aquila clanga Pallas, 1811*

Status: VI category, Near Threatened. Migrating bird in Chu valley, rarer in Issyk-Kul oblast. There is old information about breeding of the species in Kyrgyz and Alai Mountainous Ridges. Prefers plain, low- and midlands, next to well-watered areas. The information about numbers is scarce. It is extremely rare in spruce forests of eastern part of Issyk-Kul oblast (0.007 individuals per km²). One bird was seen in November 2005 in floodplain forests of Chu River. Hunts after waterfowl, passerines, frogs, often pirating food from other birds of prey. Nest is massive platform of sticks and twigs built near the top of tree. Lays 1-2 eggs. Limiting factors are reduction of suitable habitats, rarer – direct destruction by humans. No evidence of holding it in captivity in Kyrgyzstan. Special conservation measures were not undertaken in the country. It is recommended to protect suitable for nesting habitats, prohibit felling trees in floodplains of the rivers and lakes.

Кара куш

Aquila nipalensis Hodgson, 1833

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: VI категория, *Near Threatened*, NT: R. Сейрек кездешүүчү түр. Кыргызстандын фаунасында бир уруунун төрт түрүнүн бирөө. *A.n.orientalis* Cabanis, 1854 түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Кургак боздоңдор жана Евразиянын түндүк чөлдөрү, Дунай дарыясынын ылдыйкы агымынан тартып Байкал жана Сары деңиздин жээктерине чейин, түштүктү карай түндүк-батыш, чыгыш жана Түштүк Африканы көздөй, Орто жана Борбордук Азиянын чөлдөрүндө [68]. Кыргызстанда учуп келген мезгилде гана учурайт [62].

Жашаган аймактары. Тоо этектериндеги ачык жерлер [62].

Саны. Чүй өрөөнүндө келгин мезгилде гана кездешет [62]. 1995-жылы Жарлыкайынды капчыгай этегинде 11 особу, ал эми 2001-жылы Виноградный айылынын айланасында 2 особу катталган.

Чектөөчү факторлор. Түздөн-түз кыруу, уяларын талкалоо, ЛЭП зымдарына урунуп өлүшү.

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Келгин куш. Уясын жерге, чоң эмес бадалдардын арасына, жарларга салат. Азыгынын негизин орто өлчөмдөгү кемирүүчүлөр түзөт [66].

Көбөйтүү (колдо багуу). Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. Кыргызстандын территориясында мамлекеттик коргоого алынган жаныбарлардын тизмесине 1975-жылы киргизилген. «Жапайы фаунанын жана флоранын жоголуп бара жаткан түрлөрдү соода-сатык боюнча эларалык конвенциясынын» 1-тиркемесине киргизилген [3].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Браконьерлер менен күрөшүү. Массалык-маалымат каражаттары аркылуу эл арасына түрдү коргоо боюнча пропаганда жүргүзүү. Уялоочу жерлерин мүмкүн болушунча таап коргоо, ӨКЖА түзүү.

Степной орел

Aquila nipalensis Hodgson, 1833

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT: R.. Один из четырех видов рода в фауне Кыргызстана. Обитает подвид *Aquila nipalensis orientalis*¹ Cabanis, 1854.

Распространение общее и в стране. Сухие степи и северные пустыни Евразии от низовьев р. Дунай до Забайкалья и берегов Желтого моря, на юг проникает до Сев.-Зап., Восточной и Южной Африки, пустынь Средней и Центральной Азии [68]. В Кыргызстане встречается только на пролете [62].

Места обитания. Открытые пространства предгорий [62].

Численность. В Чуйской долине встречается на пролете [62]. В 1995 году по предгорьям ущ. Жарды-Каинды было зафиксировано 11 особей, 2001 г. в окрестностях с. Виноградное зарегистрировано 2 особи.

Образ жизни (жизненные циклы). Пролетная птица. Гнезда устраивает на земле, небольших кустах и скалах. Основу питания составляют грызуны средних размеров [66].

Лимитирующие факторы. Прямое уничтожение, разорение гнезд, гибель на проводах и опорах ЛЭП.

Разведение (содержание в неволе). Сведений нет.

Меры охраны существующие. Редкий вид. Включен в Красную книгу СССР [39]. Занесен в 1975 г. в Список животных, подлежащих государственной охране на территории Кыргызстана. Включен в приложение 1 “Конвенции о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения” [3].

Меры охраны рекомендуемые. Борьба с браконьерством. Пропаганда охраны вида средствами массовой информации среди населения. Выявить возможные места гнездовий, создать ООПТ.

¹ Степанян Л.С. [7] сводит этот вид к подвиду *Aquila rapax* (Temminck, 1828) [93].

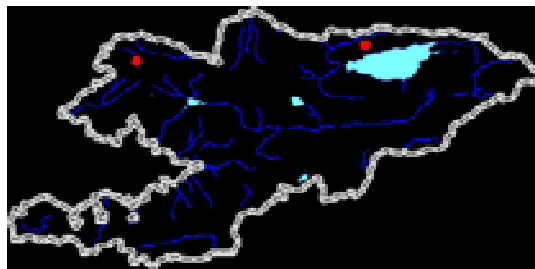
Steppe Eagle

Aquila nipalensis Hodgson, 1833, ssp. *orientalis* Cabanis, 1854

Status: VI category, *Near Threatened*, NT: R. Migrating bird in lowlands of Chu valley. No systematic data on numbers available. Eleven Eagles were seen in Jardy-Kaindy gorge in 1995, 2 – close to Vinogradnoe Village in 2001. Builds nest on ground under bushes and rocks. Uses for food rodents. Limiting factors are illegal game hunting, nest destruction, death at electricity wires and poles. No data on captivity available. Included into USSR Red Book of 1984. It is recommended to fight with illegal poachers, increase public awareness.

Кара шакылдак
Aquila heliaca Savigny, 1809

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: *V категория, Vulnerable, VU, C1*. Монотиптүү түр. Саны азайып бара жаткан сейрек кездешчү түр. Кыргызстандын фаунасынын бир уруунун 4 түрдүн бири.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Молдавиянын токойлуу талаадан тартып чыгыш Байкалга чейин, Мароккодо, Евразияда. Кыргызстанда негизинен Чүй өрөөнү боюнча жана Ысыккөлдүн аймагында дайыма учурайт [66].

Саны. Кыргызстан боюнча маалымат жок. 1997-жылы Бишкек шаарынын четиндеги тоо этектеринде келгин мезгилинде бир гана куш катталган.

Жашаган аймактары. Деңиз деңгээлинен 2000 м бийиктиктен өйдө көтөрүлбөйт, адатта өсүмдүктөргө бай тоо этектерине көчүшөт.

Чектөөчү факторлор. Азык-зат базасынын азайышы. Уяларынан балапандарын алып жок кылуу. ЛЭП зымдарына урунуп, өлүмгө дуушар болушу.

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Келгин куш. Жазында мартта учуп келет, сентябрда кайрадан учуп кетет. Уясында 1-3 жумуртка, аны 43 күндө басып чыгарат. Көбүнчө майда кемирүүчүлөр менен азыктанат.

Көбөйтүү (колдо багуу). Көбөйүү мезгили белгисиз.

Коргоо үчүн колдонгон чаралар. СССРдин Кызыл китебине киргизилген [39]. 1975-жылы Кыргызстандын территориясына кирүүчү мамлекеттик коргоого алынган жаныбарлардын тизмесине киргизилген, «Жапайы фаунанын жана флоранын жоголуп бара жаткан түрлөрдү соода-сатык кылуу боюнча эларалык конвенциясына» киргизилген [3].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Браконьерлер менен күрөш жүргүзүү. Уяларын таап, аларды коргоо. Колго багып көбөйтүүнүн ыкмаларын иштеп чыгуу. Республиканын территориясында уялоочу жерлерин таап жана анын санын аныктоо. Санын чектөөчү факторлорду аныктап табуу.

Могильник

Aquila heliaca Savigny, 1809

Статус: *V категория, Vulnerable, VU, C1*. Редкий вид, численность которого сокращается. Один из четырех видов рода в фауне Кыргызстана. Монотипичный вид.

Распространение общее и в стране. Лесостепная полоса от Молдавии до вост. Забайкалья. Марокко, Евразия. В Кыргызстане встречается в основном по Чуйской долине и в Прииссыккулье [66], более часто на юге страны.

Места обитания. Предпочитает держаться предгорных районах высоко в горы не поднимается до 2000 м. н. у. м. Придерживается участков с древесной растительностью [66].

Численность. По Кыргызстану сведений нет. В 1997 г. по предгорьям г. Бишкек зафиксирована одна птица на пролете, отмечен на зимовке возле Токтогульского водохранилища.

Образ жизни (жизненные циклы). Перелетная птица. Весной прилетает в марте, отлет начинается в сентябре. Кладка состоит из 1-3 яиц, насиживание длится 43 дня. Питается преимущественно грызунами средней величины.

Лимитирующие факторы. Сокращение кормовой базы. Разорение гнезд путем изымания птенцов. Гибель на опорах ЛЭП.

Разведение (содержание в неволе). Случаи разведения не известны.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу СССР [39]. Занесен в 1975 г. в Список животных, подлежащих государственной охране на территории Кыргызстана. Включен в “Конвенцию о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения” [3].

Меры охраны рекомендуемые. Борьба с браконьерством. Разработка методов разведения в неволе. Выявить факторы, лимитирующие численность.

Eastern Imperial Eagle

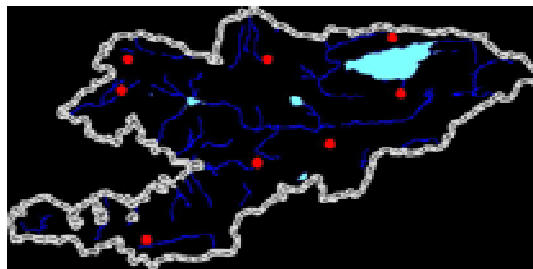
Aquila heliaca Savigny, 1809

Status: *V category, Vulnerable, VU, C1*. Monotypic species. Rare migrating and nesting bird in lowlands of Chu Valley and Issyk-Kul Region. Systematic data on numbers are not available. One bird was observed in uplands near Bishkek in 1997. Arrives in March, departs in September, occasionally winters. Lays 1-3 eggs, incubates for 43 days. Uses rodents for food. Limiting factors: illegal removal of chicks by smugglers, death at electrical poles. No data on holding Eagles in captivity. Included into USSR Red Book. It is recommended to fight with poachers and smugglers, identify and protect nesting sites, develop techniques on breeding in captivity.

Бүркүт

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Шумкар сымалдар – **Falconiformes** – Соколообразные
Карчыгалар – **Accipitridae** – Ястребиные

Статусу: *VI category, Near Threatened, NT: R.* Кыргызстандын фаунасында бир уруунун төрт түрдүн бири. *A.c. daphanea* Severtzov, 1873 түрчөсү кездешүүдө.

Жалпы жана өлкөдө таралышы. Евразияда, Түндүк Америкада, Түндүк-Батыш Африкада кеңири таралган [69]. Кыргызстандын бардык тоо кыркаларында кеңири таралган [4].

Саны. Маалымат жок. Кыргыз тоо кыркаларынын түндүк бетинде 5 капчыгайда 1996-жылы октябрда экспедиция учурунда 11 бүркүт катталган. 1999-жылы март-апрелде Тескей Ала-Тоосунда 15 бүркүт катталган. 2001-жылы Бешарал коругунда 3 особь табылган.

Жашаган аймактары. Токойлуу тоонун аскалары, субальпы жана альпы зоналары [2].

Жашоо тиричилиги (жашоо циклдари). Отурукташкан куш. Жумурткасын март-апрелде тууйт. Уясына 1-2 жумуртка тууп, аны 40-45 суткада басып чыгарат. Балапандары уясында 75 суткага чейин болушат. Негизги азыгы – суур, улар жана коендор.

Чектөөчү факторлор. Түздөн-түз кыруу, капканга түшүшү, бүркүтчүлөр уялардан балапандарын алышы, тынчын алуучу.

Көбөйтүү (колдо багуу). Маалымат жок.

Уюштурулган коргоо аракеттери. СССРдин Кызыл китебине [39] киргизилген. «Жапайы фаунанын жана флоранын жоголуп бара жаткан түрлөрдү соода-сатык кылуу боюнча эларалык конвенциясынын» 2-тиркемесине киргизилген. Коруктардын, заказниктердин жана мамлекеттик жаратылыш парклардын территорияларында коргоого алынган [3].

Коргоо үчүн зарыл аракеттер. Уя салуучу жерлерди коргоону күчөтүү. Эл арасына аны коргоого алыш үчүн жумуштарды жасоо боюнча түшүнүк жүргүзүү. Мергенчи-бүркүтчүлөргө бүркүттөрдү кармап багуу боюнча эрежесин регламенттештирүү. Уялоонун кадастрын түзүү. Чектөөчү факторлорду изилдөө.

Беркут

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758)

Статус: VI категория, *Near Threatened*, NT: R. Один из четырех видов рода в фауне страны. В Кыргызстане обитает подвид *Aquila chrysaetos daphanea* Severtzov, 1873.

Распространение общее и в стране. Широко распространена в Евразии, Сев. Америке, Сев.-Зап. Африке [69]. В Кыргызстане широко распространен по всем горным системам [4].

Места обитания. Скалы, расположенные в лесном поясе гор, в субальпийской и альпийской зонах [2].

Численность. Достоверных сведений нет. Численность относительно невелика, еще недавно она быстро сокращалась. В результате экспедиционных работ в октября 1996 года удалось зарегистрировать 11 беркутов в 5 ущельях по северному макросклону Киргизского хребта. В 1999 году по Тескей Ала-Тоо в марте-апреле зарегистрировано 15 беркутов. В 2001 году зарегистрировано 3 особи в Бешаральском заповеднике.

Образ жизни (жизненные циклы). Оседлая птица. Откладка яиц в марте-апреле. В кладке 1-2 яйца. Насиживание длится 40-45 суток. Птенцы находятся в гнезде 75 суток. Основной объект питания-сурок, а также улары, зайцы.

Лимитирующие факторы. Прямое уничтожение, гибель в капканах у привад. Изъятие птенцов из гнезд охотниками-беркутчи, фактор беспокойства.

Разведение (содержание в неволе). Сведений нет.

Меры охраны существующие. Занесен в Красную книгу СССР [39]. Включен в приложение 2 “Конвенции о международной торговле видами дикой фауны и флоры, находящимися под угрозой исчезновения”. Охраняется на территории заповедников, заказников и государственных природных парков [3].

Меры охраны рекомендуемые. Усиление охраны мест гнездовий. Разъяснительная работа среди населения о необходимости охраны. Регламентация правил приобретения и содержания беркутов охотниками-беркутчи. Составление кадастра гнездовий. Изучение лимитирующих факторов.

Golden Eagle

Aquila chrysaetos (Linnaeus, 1758), ssp. *daphanea* Severtzov, 1873

Status: VI category, *Near Threatened*, NT: R. Resident bird, occurs throughout Kyrgyzstan mountains. Prefers rocky sites in forest, subalpine and alpine belts. No systematic data on numbers are available. Eleven Golden Eagles were seen in Kyrgyz Mountainous Ridge, 15 birds in Issyk-Kul oblast in 1999, 3 birds – in Besh-Aral zapovednik (protected area). Lays 1-2 eggs in March-April, incubates those for 40-45 days, juveniles leave nests in 75 days. Removal juveniles from nests by local hunters for hunting purposes, death in traps, direct killing are major limiting factors. No breeding in captivity is known. Included into USSR Red Book of 1984, Kyrgyz Red Book of 1985. It is proposed to strengthen Golden Eagle nests protection efforts, conduct public education campaigns, and develop policy and rules for local traditional Eagle hunters, map nest sites.